

Рецензія на книгу *Знаки присутності. Вечеря Господня в контексті баптистської сакраментології*

Знаки присутності. Вечеря Господня в контексті баптистської сакраментології.
Сергій Санніков. Київ: Дух і літера, 2023.

Михайло ШЕЛУДЬКО

Український католицький університет, Львів, Україна

ORCID: 0009-0001-6373-4461

Рецензована монографія – це другий том із трилогії автора, що досліджує баптистське вчення. Перша книга розглядала хрещення – фундаментальне поняття для баптистів, третя буде присвячена рукоположенню та проповідуванню.

Причини дослідження

Можна без перебільшення сказати, що Вечерю Господню Сергій Санніков досліджує все своє свідоме богословське життя, адже ще у першому числі альманаху «Богомисліє» 1990 року вийшла його розвідка «Вечеря Господня: сума представлений». У наступні десятиліття автор неодноразово звертався до проблеми теології таїнств у баптистському середовищі, а отже монографія «Знаки присутності. Вечеря Господня в контексті баптистської сакраментології» стала природною кульмінацією та квінтесенцією попередніх досліджень.

Як пояснює сам автор, ця книжкова серія про баптистське вчення має особливу актуальність у контексті відходу суспільства від мислення епохи постмодерну до так званого *emerging world* – «світу, що постає», тобто світу, який характеризується попитом на позаконфесійну містику, на набуття живого досвіду богоспілкування, оминаючи традиційні форми релігійності. Описуючи східноєвропейське баптистське богослов'я як більш відкрите до різних культур і традицій, Сергій Санніков пов'язує це зі згаданими світовими тенденціями, де вчення про церковні таїнства набуває як духовної, так й інтелектуальної гостроти.

За словами автора, одне з важливих завдань цієї книжкової серії він вбачає в тому, щоби у сучасному баптистському богослов'ї «почалося серйозне обговорення та формування цілісної теорії, яка пояснює Божу присутність, її мету, форми та способи вияву».

Структура та зміст книги

Книга складається з п'яти розділів, в яких поступово розкривається поняття Вечері Господньої як одного зі знаків Божої присутності в світі. Від загальних понять та визначень автор переходить до розгляду біблійних, історичних, богословських та практичних аспектів, а в додатку наводить та оглядає євхаристійне вчення ранніх християнських письменників перших поколінь післяапостольської доби, які жили до Першого Вселенського собору (II–III ст.), – від Юстина Філософа до Оригена та Іполита Римського. Автор коментує їхні погляди та проводить паралелі із сучасними богословськими концепціями різних конфесій.

У процесі дослідження ретельно розглядаються вчення представників католицької, православної, лютеранської, реформатської традицій, а також так званої радикальної реформації, зокрема баптизму. Це робить книгу корисним посібником у дослідженні теми євхаристійного богослов'я незалежно від конфесії.

Окремо варто відзначити потужний джерельний апарат, який складається з видань переважно англійською, меншою мірою російською та українською мовами, включно з новітніми дослідженнями теологів та істориків релігії.

Богословська концепція

Передусім варто зауважити, що термін «сакраментологія» не властивий для баптистського середовища, адже сім таїнств (крім уже згаданих хрещення, Вечері Господньої / причастя і рукоположення, це також миропомазання / конфірмація, вінчання, оливопомазання та сповідь), які вивчає православна та католицька сакраментологія, у євангелічних протестантів вважаються лише символами, які метафорично вказують на певні духовні процеси, але ними самими повною мірою не є. Так вчать і численні баптистські богослови, хоча, за свідченням автора, деякі з них усе ж вважають їх таїнствами – видимими знаками невидимої благодаті, як це визначав Августин Іпонський, однак цей погляд не є мейнстрімом. Тим сміливішим та революційнішим видається задум автора трилогії Сергія Саннікова, оскільки він не тільки вводить поняття сакраментів у баптистське богослов'я, але й фактично зараховує хрещення, причастя та рукоположення до таїнств. Ті, хто стежать за багатомовною протестантсько-католицькою полемікою (і особливо – за трансформацією євангелічної теології в напрямку поступової акцептації або перевідкриття для себе вчення традиційних церков), можуть оцінити значущість цих кроків провідного баптистського теолога пострадянського простору.

Автор вводить у сучасне українське протестантське богослов'я також і поняття освячення. Воно саме по собі не є новим для протестантизму – класики лютеранської традиції не раз до нього зверталися, а засновник методизму Джон Веслі черпав натхнення для проповіді освячення як метафізичного, а не метафоричного стану у тих самих лютеран, а також у православних богословів з їхнім ученням про теозіс-обоження. Утім, в українському протестантизмі ця традиція в останнє століття не була помітною, попри те що в дорадянську епоху, як згадує

Сергій Санніков, погляди українсько-російських баптистських авторів були схильні до більшого містицизму стосовно таїнств.

За твердженням Сергія Саннікова, освячення є наслідком «зустрічі з Господом під час Вечері», оскільки вона є «реальною зустріччю зі святим Богом». За формою така концепція відповідає православно-католицькій теології, хоча в практичному вимірі автор переводить її певною мірою у психологічну площину. Зокрема, коли говорить про засудження негодних Богові станів як про прояв дії освячувальної ласки, або коли критикує інструментальне – *ex opere operato* – розуміння дії Вечері Господньої у деяких східноєвропейських баптистів, що, на його думку, пов'язане з впливом православного оточення на віруючих. Сергій Санніков вважає, що святість виявляється в повсякденному житті, веде до поведінково-розумової досконалості, тоді як у православних і католиків праведна поведінка – це лише своєрідний побічний ефект перемінення онтологічного стану людини.

Автор виразно заперечує класичне історичне церковне вчення про онтологічну зміну хліба й вина після літургійного освячення – вчення, якого дотримуються католики, православні та лютерани. Натомість він наголошує на сприйнятті зустрічі з Богом – енкаунтеру (англ. *encounter*) – як сутності священнодіяння. Згідно з таким розумінням, вірні під час хлібопереломлення не споживають реальних тіла та крові Христа, але справді зустрічаються з Ним, оскільки таїнство уприсутнює Бога – за умови духовної готовності християнина. Відповідно, благодать автор не вважає окремою онтологічною сутністю, а лише «дією Бога через Христа».

Так чи інакше, але автор багато разів у книзі наголошує на непізнаваності феномену Божої присутності в таїнствах. Така позиція може слугувати запорукою відкритості Сергія Саннікова до подальших досліджень, пошуків істини, уточнень та коригування богословських формулювань.

Екуменічне значення книги

Для протестантсько-католицького та протестантсько-православного діалогу книга Сергія Саннікова «Знаки присутності. Вечеря Господня в контексті баптистської сакраментології» має першорядне значення. По-перше, тому що вона закладає спільну теологічну основу. Виводячи протестантське богослов'я таїнств на новий рівень, ця праця зближує християнські конфесії та закладає підвалини для омріяного майбутнього об'єднання. По-друге, протестантам книга допоможе ознайомитися з історією однієї з центральних доктрин Христової Церкви, яка свого часу спричинилася брутальним взаємозвинуваченням та образами, що призвело до релігійних воєн та протистоянь держав. Адже взаємне пізнання – найголовніший крок до порозуміння. З іншого боку, православним і католикам книга засвідчує, що навіть найнепримиренніша богословська позиція, яка, здавалося б, не має жодних перспектив для узгодження з доктриною їхніх церков, з часом метаморфує і стає ледь не варіацією того самого вчення, яке сповідують і вони.

Двадцять століття здійснило титанічні зсуви в міжхристиянському порозумінні. Нехай двадцять перше взагалі усуне всяке непорозуміння, і якщо не ми, то

наші нащадки колись разом стануть перед уприсутненим Христом і причастяться Йому з однієї євхаристійної чаші.

Резюме

Підсумовуючи, можна ствердити, що книга Сергія Саннікова – монументальна віха в сучасному протестантському богослов'ї, і не тільки українському чи східноєвропейському, але й у світовому. Цю працю можна сміливо рекомендувати до читання християнам усіх традицій, усім, хто прагне поглибити своє розуміння цього важливого вчення, що сформувало богослужбові традиції та спричинило теологічне розмаїття історичної Церкви Христа.

Mykhailo SHELUDKO
Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine

ORCID: 0009-0001-6373-4461

Надійшла до редакції / Received 23.09.2024
Прийнята до публікації / Accepted 04.10.2024